

Henry Kissinger Kínáról

*Henry Kissinger: On China. Penguin Group (USA) Inc., New York, 2011.
548 oldal*

Henry Kissinger kétségtelenül korunk egyik legjelentősebb amerikai külpolitikusa, illetve a 20. századi amerikai–kínai kapcsolatok történetét tekintve vitathatatlanul a legfontosabb még élő politikai személyiség. Tevékenysége rendkívül fontos volt és a mai napig is az, mivel ennek eredményeképpen született meg az először politikai, majd gazdasági kapcsolat Kína és az Egyesült Államok között. Nyilvánvaló továbbá, hogy Kína a 21. század egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasága. Ez a két tény már önmagában is indokolta teheti egy Kínával foglalkozó történeti–politikai munka megjelenését Kissinger tollából. A címadás valamelyest csalóka, hiszen a könyv az *On China* (Kínáról) címet viseli. A szerző ugyanis nem egyszerű áttekintést írt Kína újkori történelméről, hanem – mint külpolitikai és nemzetbiztonsági szakértő, valamint egykori külügyminiszter – inkább a kínai külpolitikát, pontosabban Kína és az Egyesült Államok kapcsolatát és viszonyrendszerét vizsgálja. A mű tizennyolc fejezeten keresztül tárgyalja Kína történelmét, elsősorban a helyi és világpolitikai szempontokból fontosnak tekinthető mozzanatokra helyezve a hangsúlyt. Hogyan került bele Kína a világkereskedelem körforgásába? Hogyan kapcsolódtak be az európai, majd később transzatlanti nagyhatalmak a Kína felé orientálódó kereskedelmi és gazdasági mozgásokba? Hogyan vált Kína elzárkózó kommunista nagyhatalommá, és miért szakított ideológiailag a „Nagy Testvér” Szovjetunióval? Miként használta fel Kína a tajvani kérdést a nagyhatalmi játszmákban? Hogyan normalizálódott az ország kapcsolata az Egyesült Államokkal, s végül milyen reformok alakították

ták a ma fennálló viszonyokat, hogy Kína az elmúlt harminc év leggyorsabban és legeredményesebben fejlődő gazdasági nagyhatalmává vált? Ezekre a kérdésekre mind választ ad a szerző, aki sajátos, néhol önéletrajzi elemekkel átszőtt beszámolót tár elénk.

Véleményem szerint Kissinger művét a hármas tagolás jellemzi. Az első rész klaszikus értelemben vett történeti munka, amely Kína történelmét a 20. század első feléig tekinti át. A második – és egyben legfontosabb – rész 1949-től Teng Hsziao-ping igazi, nagy visszatéréséig, a Mao-korszak kaotikus viszonyainak és a „Négyek Bandája” ténykedésének végéig dolgozza fel a kínai politikai viszonyokat, különös tekintettel az amerikai kapcsolatokra, valamint a szovjet–kínai ideológiai szakításra. Természetesen itt érezhető leginkább az önéletrajzi vonás, mivel Kissinger maga is alakítója ezeknek az eseményeknek, először nemzetbiztonsági tanácsadóként, külügyminiszterként a Nixon- és Ford-kormány idején. A harmadik részt nevezhetnénk inkább gazdaságpolitikai tanulmánynak, mert az ide tartozó fejezetekben Kissinger főként Teng Hsziao-ping gazdasági reformjait vizsgálja amerikai szemszögből egészen napjainkig. A mű fontos elemét képezi még Kína háromszög diplomáciájának bemutatása is, mely alatt legtöbbször egy Kína – Egyesült Államok – Szovjetunió háromszöget kell, hogy értsünk. A szerző nagy teret szentel a három tajvani konfliktus tárgyalásának, mivel ezeken keresztül mutatja be Kína külpolitikájának változását a Szovjetunió és az Egyesült Államok tekintetében.

A hármas felépítés gondolatmenetének megalapozása gyanánt Kissinger elsőként felvázolja azt a fogalmi és eszmei keretrendszert, ami nélkülözhetetlen a kínai diplomácia és külpolitika megértéséhez. Hangsúly-

lyozza, hogy Kína – saját történései szerint – mindig is létezett, mindig is civilizáció volt, már az úgynevezett Középső Királyság (i. e. 1000) óta. E felfogás szerint Kína egyedülálló, mert évezredek óta létezik mint egységes állam (még ha ez a megállapítás nem is feltétlenül pontos, mivel az ország történelme során többször is szétszakadt egymással szembenálló részekre), saját politikai eszméi szerint működik, és uralkodóját a környező hatalmak mindig is elismerték. Ez fontos tényező lehet ahhoz, hogy megértjük a későbbi kínai izolációs politika eredetét, melyet az ország egészen a Kulturális Forradalom végéig követett. Habár a 20. század második felében Kína kommunista berendezkedésű állammá vált, és irányítói igyekeztek a hagyományos, ősi szemléletet mindinkább háttérbe szorítani, a kínai vezetők tulajdonképpen ugyanazt a politikát folytatták 1949 után is, ami sok száz évvel korábban is jellemző volt. Ez az excepcionalista szemlélet természetesen nyomott hagyott Kína 20. századi külpolitikájának arculatán is. A már említett Középső Királyság-eszme mellett a különböző külpolitikai és háborús stratégiák is szemléletesen példázzák az előbbi megállapítást. A fő diplomáciai irányvonal az úgynevezett „barbárdiplomácia” volt. Ez egy ősi elv, amit Mao Ce-tung is szívesen alkalmazott mind az Egyesült Államok, mind pedig a Szovjetunió irányában: a környező „barbár” népek egymás ellen hangolásával Kína viszonylagos stabilitást teremtett a térségben. E külpolitikai stratégiát a 19. századi európai gyarmatosítók ellen is alkalmazták, majd később a 20. századi szuperhatalmakkal szemben is. Így vált a „barbár” szó gyakorlatilag a „külföldi” szinonimájává. Fontos továbbá megjegyezni, hogy a kínai külpolitika szívesen alkalmazta a *wei qi* nevű táblás stratégiai játékot mint meghatározó külpolitikai stratégiát. A játék lényege – ellenben a sakkkal, ahol a cél az ellenfél teljes legyőzése – az, hogy a táblán az elemeket úgy mozgassák, hogy az ellenfélnek a legkevesebb mozgástere maradjon, ezáltal pedig kivívhatóvá

váljon az a státusz, hogy a nyertes játékos „diktálja a feltételeket” az ellenfél totális legyőzése nélkül. A kínai politika természetesen felhasználta az ősi gondolkodók elméleteit is. Ilyen például a Szun-ce-féle háborús művészet és az „üres város” taktikája (*empty city stratagem*). E taktika lényege az, hogy az ostromlott város valamennyi lakója úgy tesz, mintha védő lenne, ezáltal megfélemlítve az ellenséget, amely később visszavonul. Ez akkor válik lényegessé, amikor Mao a hatvanas és hetvenes évek során többször hangoztatja, hogy Kína túlélne egy esetleges nukleáris konfliktust. Kissinger fontosnak tartja a kínai politikai és stratégiai gondolkodás e mélyen rögzült sémáit már műve elején megismertetni az olvasóval, mert így az érzékletesebb képet kap a fő mondanivaló, a 20. század második felének külpolitikája megértéséhez.

Ezután a szerző jókora időbeli ugrással máris Maonál folytatja az események tárgyalását, de nem taglalja azt, hogy Mao hogyan került hatalomra, valamint hogy az Egyesült Államok hogyan segítette az országot a japán megszállók elleni harcban. Mindazonáltal logikus ez, mivel a könyv fő irányvonala a külpolitikai folyamatok vizsgálata, nem pedig a részletes politikatörténeti elemzés. Ezt tükrözi az, ahogy Kissinger párhuzamot von Mao taktikája és a korábbi diplomáciai manőverek között. Mao ügyesen lavírozott a két szuperhatalom között, alkalmazta a „barbárdiplomáciát”, valamint igyekezett kijátszani egymás ellen a két szuperhatalmat. Világpolitikai szempontból jelentéktelen konfliktusokban vett részt, hogy lefoglalja és állásfoglalásra kényszerítse a nagyhatalmakat. A folyamatosan fennálló Tajvan-problémát ellensúlyozta az észak-koreai támadással, valamint létrehozta az el nem kötelezett államok közösségét. Érdemes megjegyezni, hogy Kína a 20. század folyamán többször játszotta ki a Tajvan-kártyát azért, hogy állásfoglalásra bírja a nagyhatalmakat. Ez igen fontos, mert az 1958-as második konfliktust Mao arra használta fel, hogy az kiindulópont lehessen egy

esetleges kínai–amerikai tárgyalássorozat-hoz. Eközben a kínai kommunista vezetés folyamatos konfliktusban állt a Szovjetunióval, ami először ideológiai alapokon nyugodott, majd később fegyveres konfliktusban csúcsosodott ki. Az 1960-as évek több szempontból is változást hoztak a kínai külpolitika belső és amerikai értékelésében egyaránt. Mao az ősi izolációs politikát folytatta, s miközben elindította a „nagy ugrást” előre, határvitába keveredett Indiával és a Szovjetunióval, végül a Kulturális Forradalommal a külpolitika peremvidékére sodorta saját magát.

Kissinger szerint az USA, Kína és a Szovjetunió közötti háromszög-diplomácia ebben az időben (az 1970-es évtized első felében) ért a tetőfokára. Részben a jobb kapcsolatok kiépítése érdekében, részben az amerikai pozíció térségben való megerősítése céljából a kényes diplomáciai folyamat első nyitánya az elszigetelt Kínát érintette. Az újonnan megválasztott amerikai elnök, Richard Nixon 1968-as választási kampányában a vietnami háború gyors lezárása volt az egyik legfontosabb programpont. Nem előzmény nélkül azonban, hiszen Nixon korábban írt egy tanulmányt a *Foreign Affairs* című szaklapban Kína integrálásáról és elszigeteltségének megszüntetéséről. Vietnám mind Kínától, mind a Szovjetuniótól kapott katonai és diplomáciai segítséget. Tehát részben a jobb kapcsolatok kiépítése érdekében, részben az amerikai pozíció térségben való megerősítése céljából Nixon választása az elszigetelt Kínára esett. Kína célja az elszigeteltségből való kilépés mellett a szovjet érdekek háttérbe szorítása és az „egy Kína” elvének – miszerint Tajvan Kína részét alkotja – hangsúlyozása volt. A szovjetek az ideológiai szakítás után nem kívánták, hogy Amerika és Kína közelebbi szövetséget kössön, mert az veszélyeztette volna az erőegyensúlyt és a szovjetek dél-kelet ázsiai érdekeit is. Ezt az összetett diplomáciai helyzetet dolgozza fel a szerző. Kína mindvégig ragaszkodott az évszázados taktikáihoz, ügyesen használta a barbárdiplomácia „húzd meg, ereszd meg” elvét és a

wei qi elemeket is, így sikerült elérnie, hogy Richard Nixon – Kissinger előző évi előkészítő tárgyalásai eredményeképpen – 1972 februárjában ellátogatott Kínába, ahol Csou En-lajjal és Maoval is megbeszéléseket folytatott. E tárgyalások eredményeképpen született meg a Sanghaji Kommuniké, amelyben az USA elfogadja az „egy Kína” elvet. Kissinger a kínai diplomáciai folyamatok zsenialitása mellett érvel, és kijelenti, hogy Kína ezzel újra integrálódott a világpolitikai és gazdasági körforgásba. Kissinger elemzi Mao két, a Szovjetunió elszigetelésére kidolgozott elméletét is: az úgynevezett *horizontal line* (vízszintes vonal) elmélet, miszerint Kína és az Egyesült Államok egy Európától Japánig terjedő vonalban elszigetelik a Szovjetuniót; a második elmélet pedig a „három világ elmélete” (amelyben az Egyesült Államok és a Szovjetunió az első, Európa a második világ), melyben Kína mint a harmadik világ vezetője vesz részt. Az 1970-es évek további részében Kína a jól bevált barbárdiplomáciát alkalmazta, de immáron amerikai szövetségesként. Kína legfőbb célja ekkor a Szovjetunió totális elszigetelése volt. Jellemző azonban a kapcsolatokra a folyamatos fluktuáció is, kormányváltások, botrányok és gazdasági lépések nyomán.

Kissinger a mű harmadik részében a főszerepet Teng Hsziao-pingre osztja, aki sokadik alkalommal tért vissza a politikába az 1970-es évek végén. Kissinger elemzi a Teng-éra fontosabb momentumait, leginkább a gazdaságpolitikára és az ezzel kapcsolatos külpolitikai erőfeszítésekre koncentrálva. Teng fokozatosan számolt le a Kulturális Forradalom utolsó „vívmányaival”, valamint politikai ellenfeleivel. Kissinger véleménye szerint azért, hogy Kína Amerikával minél kedvezőbb gazdasági kapcsolatokat építhessen ki. A hetvenes évek legvégén a kínai vezető kalandorpolitikát folytatott Vietnámban, mellyel meg akarta akadályozni a szovjet térnyerést a térségben, s bár katonai céljait csak részben és nagy áldozatokkal érte el, hosszú távú célja – a Szovjetunió elszigetelése a térségben – teljesült. Érdemes megjegyezni,

hogy ami Nixonnak 1972-ben csupán másodlagos célja volt, azt Kína ekkor saját erejéből elérte; ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ehhez szükség volt az Egyesült Államok beleegyezésére és mintegy támogatására. Teng is előszeretettel használta a barbárdiplomácia modern formáját; Kína újfent egy nagyhatalom „háta mögé bújva” támadt, mint tette azt az 1958-as második tajvani konfliktus során is. Az 1980-as évtized újabb fluktuációkat eredményezett a két ország kapcsolatában, Kissinger szerint a folyamatos személycserék miatt. Ronald Reagan az úgynevezett „harmadik kommunikében” biztosította Kínát arról, hogy az USA nem fog beleavatkozni a Kína–Tajvan konfliktusba. Kína sokadszor használta fel Tajvant arra, hogy biztosítsa stabilitását a régióban, és maga mögött tudhassa az Egyesült Államokat. Teng 1990-es visszavonulása előtt két fontos memorandumot hagyott utódaira, melyben arról értekezik, hogy mindig lesz olyan hatalom, amely Kínát ki akarja szorítani a világ politikai és gazdasági körforgásából, ezért izolációs politikát kell folytatni. Nyilván ez az adott gazdasági és világpolitikai helyzetben már kivitelezhetetlen volt Kína számára. Kissinger kitér az 1989-es Tienanmen téri eseményekre is, de nem szentel azoknak különös figyelmet, ellenben jelzi, hogy az 1992-es amerikai elnökválasztás újabb nehézségeket okozott az USA–Kína kapcsolatokban. Ez alatt azt kell érteni, hogy a folyamatosan megújuló személyi állomány és politikai hozzáállás többször eredményezett nézeteltérést a két ország között, részben hozzá nem értésből, részben politikai különbségek miatt. Kissinger kitér arra, hogy az ország erős gazdasági hegemoniát kíván kiépíteni a térségben, és párhuzamot von az egy évszázaddal korábbi Crowe-memorandummal, amelyben elemzők Németország – előbb gazdasági, majd pedig politikai/és katonai – megerősödéséről értekeznek. Kissinger szerint Kína 21. századi célja egy ázsiai közösség létrehozása és gazdasági potenciáljának folyamatos növelése.

Ha az *On China*-t összevetjük Henry Kissinger többi művével, azonnal megállá-

píthatjuk, hogy egyedülálló munkával állunk szemben. Kissinger ilyen behatóan még egyetlen országgal sem foglalkozott, külpolitikai témájú könyveiben vagy általános szekvenciákat vizsgált, értve ez alatt a klasszikus, univerzális diplomáciai problémamegoldásokat és lépéseket (például: *Diplomacy*¹), vagy egyetlen konfliktusra/diplomáciai eseményre összpontosított (például: *Vietnam: A Personal History of America's Involvement in and Extrication from the Vietnam War*; *Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises*). Ugyanakkor történetileg a szerző nem mindig következetes. Magasztalja Maot és Csou En-lajt külpolitikai eredményeiknek köszönhetően, ám nem vizsgálja részletesen a Kulturális Forradalom nyomán kialakult belpolitikai helyzetet, nem foglalkozik a Tienanmen téri események pontos bemutatásával sem. A tajvani konfliktus a mű egyik alappillére, ennek ellenére mégsem ejt szót az azt kiváltó eseményekről, a kommunista hatalomátvételtől és a polgárháborúról. Ez részben érthető, hiszen Kissinger inkább amerikai szemszögből közelít a külpolitikai folyamatokhoz, és a jelzett eseményeket amerikai szempontból kevésbé találja fontosnak. Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy a kínai bel- és külpolitika alakulásában ezek az események is jelentős módon közrejátszottak. Eme korlátai ellenére véleményem szerint az *On China* nagyon hasznos, hiánypótló mű. Segítségével megérthetjük az amerikai álláspontot és állásfoglalást Kínával kapcsolatban, s áttekinthetjük azokat az eseményeket, amelyek – Kissinger hatásos közreműködésével – visszahelyezték az elzárkózó Kínát a világgazdaság és a világpolitika körforgásába, nem utolsósorban pedig megismerhetjük Kína ősi diplomáciai eszközeit és ezek nyomon követhető 20. századi továbbélését.

VÉR ANDRÁS

¹ Kissinger, Henry: *Diplomácia*. Budapest, 2002.